

Chajee Sarah II – Genesis 23:1 – 25:18

23 Chesjwan 5774 / 27 oktober 2013

Genesis 24

Thema: Liefde en trouw (Chèsed en Emèth)

Vorig jaar luisterden we naar Genesis 23, de koop van de spelonk van Machpela te Hebron; en de grimmige impact daarvan tot vandaag de dag. We gaan nu een hoofdstuk verder en komen in een heel andere sfeer.

Genesis 24 vormt bijna een novelle op zichzelf. Het is de langste aaneengesloten episode in de Torah en beslaat 67 verzen. Abraham wil innerlijk grote afstand houden ten opzichte van de Kanaänitische cultuur en laat voor Isaak een vrouw zoeken uit zijn eigen familiestam.

De midrasj vraagt: Waarom worden aan het zoeken naar een vrouw voor Izaak meer verzen gewijd dan aan bijvoorbeeld de schepping of de openbaring op de Sinai? Bedacht moet worden: alle beloften aan Abraham gedaan staan of vallen met het slagen van de missie van Eliëzer. En wanneer die missie slaagt vormen Izaak en Rivka/Rebekka de enige schakel tussen Abraham en Sinai en de verdere geschiedenis van het Joodse volk. Deze 'novelle' laat zich dus lezen als één viering van het verdere ontspreken van de beloften aan Abraham.

Ik heb een tijdje geprakkiseerd hoe deze novelle aan de orde te stellen. Lezen we hem geheel? Dan zijn we al bijna door onze tijd heen. Lezen we hem niet geheel of in stukken? Dan laten we dus de Torah zelf niet uitspreken, terwijl die dit hele stuk nu juist aan ons voorlegt. Dat laatste woog voor mij het zwaarste. We gaan dus straks toch de hele novelle lezen. En onderweg zal ik dan kort dingen toelichten of joods commentaar verwerken. Schriftlezingen en liederen heb ik gezocht bij het begrippenpaar 'chèsed we emèth', liefde en trouw, het thema dat in Genesis 24 sterk aan de orde is. Ik lees nu de eerste woorden uit deze parasja (Naardense Vertaling):

Abraham is oud,
hij is op dagen gekomen;
de Ene heeft Abraham gezegend met alles
Abraham zegt,-
tot zijn dienaar, de oudste van zijn huis,
die beheerder is van al het zijne:
leg toch je hand onder mijn heup;
ik laat je zweren
bij de Ene, God over de hemelen
en God over de aarde,-
dat je geen vrouw neemt voor mijn zoon
uit de dochters van de Kanaäniet,
in wiens kring ik nu ben gezeten;

Chèsed we Emèth, liefde en trouw. Iets preciezer: liefdevolle zorg die grenst aan ontferming over een mens; en trouw, betrouwbaarheid, waarachtigheid, waardoor iemand zich een echte Naaste betoont aan wie op hem of haar rekt.

Het zijn eigenschappen die aan God worden toegeschreven, en het is een begrippenpaar dat van een gelovig mens gevraagd wordt. In het leven van de Knecht des HEREN Jezus zijn deze eigenschappen 'ja en amen' geworden. Paulus houdt Titus voor hoe God *zich zo heeft laten kennen*, en hoe wij geroepen worden ons evenzo aan God en medemens te laten kennen. De hele Bijbel hangt als het ware aan deze twee woorden.

In Genesis 24 lezen we hoe deze eigenschappen, liefde en trouw, zich realiseren in en via het handelen van een 'knecht des heren' daar, een knecht namelijk van zijn 'heer' Abraham. Een knecht nota bene die een goj is, een heiden; want hoewel in het hele hoofdstuk zijn naam niet genoemd wordt (14x heet hij de knecht, 7x de man), de Joodse traditie heeft hem altijd vereenzelvigd met Eliëzer, een Damascener volgens Genesis 15, een man uit Damascus. In het langste hoofdstuk dat de hele Torah kent staat dus een heiden centraal; veel beter gezegd: staan de liefde en trouw centraal waarmee hij Abraham en vooral de God van Abraham dient. En zo werkt de heiden mee aan de toekomst van Israel.

Lezen Genesis 24: 1-9

Abraham was gezegend 'in alles': bekal. Behalve de letterlijke betekenis daarvan wijst de Joodse traditie ook op de getalwaarde van die uitdrukking, en die is gelijk aan die van 'ben', een zoon. En daarmee verklaart ze dat het in het vervolg om de zorg voor die zoon, Izaak, gaat. In het Joodse ochtendgebed wordt als één van de *gemiloet chassadiem*, het uitoefenen van weldaden aan de medemens, genoemd: het bevorderen van huwelijken. Heel dit hoofdstuk is daar een lofzang op.

Abraham laat Eliëzer zweren terwijl die zijn hand onder Abrahams heup, in zijn lies moet leggen. Het is overduidelijk dat Abraham hierdoor Eliëzer laat zweren bij de inhoud van de besnijdenis. 'Zaad' en 'land', door God aan Abraham beloofd in Genesis 15 – het enige hoofdstuk waarin ook de naam van Eliëzer wordt vermeld –, herhaald in hfdst 17 bij de besnijdenis, worden hier in vers 7 ook letterlijk door Abraham genoemd als hij verwijst naar zijn roeping door God en de eed die God hem gezworen had. Er is voor Abraham geen leven meer denkbaar dan leven uit Gods belofte en leven binnen Gods Verbond waarvan de besnijdenis het teken is. En dus bezweert hij Eliëzer dat die, hoe het ook gaat, zijn zoon Izaak nooit of te nimmer meer terugleiden zal naar 'vroeger'; dan zou alles voor niets geweest zijn. De weg die God gaat is onvoorspelbaar – dat heeft Abraham zelf genoeg ondervonden; dus ook de afloop van deze missie is niet voorspelbaar. Maar daarom terugkeren naar een leven buiten het *Berith*, buiten het Verbond, is geen optie!

Bedenk even dat ook wij als titel boven de hele Bijbel *Berith*, Verbond hebben gezet; alleen jammer genoeg in Latijnse vertaling: Testament. Zweren op onder de heup van Abraham, op het Verbond zoals Eliëzer doet, is dus hetzelfde als wanneer wij zweren op de Bijbel. En de weg die God met ons gaat is dan misschien vaak niet na te rekenen, maar een leven buiten de Bijbel om is voor ons geen optie. Het teken van het Testament is aan onze voorhoofden bezegeld.

Lezen Genesis 24: 10-21

Eliëzer vertrekt naar Aram, de stad en streek waarnaar Abraham ook wel eens wordt genoemd: 'mijn vader was een zwervende Arameeër' (Dt. 26). Daar liet hij ooit ook een deel van zijn familie achter, tussen de rivieren Eufraat en Tigris, in Mesopotamië.

En daar gaat hij zitten bij een bron. Altijd een bron. Dé ontmoetingsplek. Maar ook altijd geladen met de betekenis: levensbron. (Wij zijn mét ons kraanwater veel verwondering en respect in en voor de schepping kwijtgeraakt).

Joods commentaar staat vervolgens even stil bij de zogenoemde divinatie die Eliëzer lijkt te vragen: een poging om inzicht te krijgen in de wil van de goden of de toekomst te voorspellen door een teken te vragen. Je kunt het vergelijken met een kaart trekken, het lezen van theebladeren, kruis of munt gooien, pendelen, etc. Maar meestal zit daar een drang tot zelfbehoud achter en daar kun je Eliëzer niet van verdenken. Hij doet dan ook iets anders zegt de traditie. Hij wil dat de *Chesèd* van de HERE God – de Naardense Bijbel vertaalt het met 'vriendschap' – jegens Abraham, zich zo zal openbaren dat die zich spiegelt in een mens; in dit geval in de *chesèd* van een liefderijk zorgende mens, een meisje dat hij zoekt voor Izaak. 'Als ik zó'n meisje tegenkom zal ik weten dat U, HERE God, *chesèd* hebt bewezen aan mijn heer Abraham'. Eliëzer zoekt dus met Gods hulp een bepaald karakter; of meer nog een bepaalde houding, een stijl die iets weerspiegelt van de liefderijke zorg van God zelf. Daarom bidt hij tot de God van Abraham; het eerste uitvoerige gebed in de Bijbel!; en dat komt uit de mond van een Damascener.

En dan gaat alles heel snel. Hij is nog niet eens klaar met bidden of daar is – zo duidt het Hebreeuwse woord – een heel jong meisje dat water komt putten. Hij snelt naar haar toe; zij haast zich om op zijn verzoek hem te drinken te geven. En dan, ongevraagd, uit zichzelf, haast ze zich nog eens voor al zijn kamelen; ze snelt eindeloos met haar kruik heen en weer tussen bron en drinkbak, om water te putten totdat geen mens of dier meer drinkt omdat iedereen gelaafd is. Eliëzer staat perplex. Wat is dit voor 'mesjogge' activiteit? (Maar het leven in deze wereld komt van zulke mensen).

Lezen Genesis 24: 22-31

Eliëzer vermoedt een Godswonder. Hij schenkt haar gouden sieraden en vraagt: wie ben je in 's hemelsnaam? En is er in je vaders huis een plek om te overnachten? Dan blijkt ze een dochter te zijn van Bethuël, de zoon van Abrahams broer Nachor en zijn vrouw Milka; ze is een achternicht van Izaak! Hoe is het mogelijk?! En overnachten? Natuurlijk; maar dat is wel het minste; er is ook stro en voer in overvloed voor zijn kamelen, zegt het meisje. Het enige wat Eliëzer als reactie op deze gebedsverhoring weet te doen is op de grond te knielen en God uit de grond van zijn hart te danken. Hij zegent, looft de HERE God om zijn *chesèd we emèth*, liefde en trouw, bewezen aan Abraham; en om hoe zijn eigen weg door de HERE God rechtstreeks geleid is naar Abrahams familie.

Maar dát die liefde en trouw hier zichtbaar konden worden heeft ook alles te maken met de liefde en trouw van Eliëzer zelf ten aanzien van zijn meester. In wat Eliëzer doet kan God ook zijn liefde en trouw kwijt.

Dat is iets om bij al ons geloven en bidden te bedenken; wat dóen we, hoe handelen we, zodat God zijn liefde en trouw ook echt aan ons bewijzen kan? Weerspiegelt zich in ons leven een liefderijke zorg en trouw, zoals in die levens van Rivka en Eliëzer? Weerspiegelt zich dus in ons leven iets van God zelf? Zoals gezegd: de hele Bijbel, en ook ons hele leven, hangt als het ware aan die twee woorden: liefde en trouw. Waar kom je ze in onze maatschappij nog tegen? En waar kan God die dus op zijn beurt weer beantwoorden?

Het meisje, Rivka, is inmiddels naar haar moeder gesnel. De snelheid blijft er bij haar in.

En dan – met wat een humor wordt het verteld! – is er nog nieuwe snelheid; Laban, Rivka's broer, handelt zo snel dat vers 29 en 30 expres in de verkeerde tijdsvolgorde worden verteld; zo snel is die man bij het zien van goud! En dan heeft-ie, naar zijn zeggen, hoogstpersoonlijk ja ja, in die tijd ook het huis nog 'gestofzuigd'!

Lezen Genesis 24: 32-49

Eliëzer vertelt uitgebreid over de redenen van zijn komst en wat hij heeft meegemaakt. Bij de beleving van zoveel liefde en trouw wil je zo'n verhaal ook wel blijven vertellen. Maar het is ook belangrijk vanwege de conclusie. Voor zichzelf vat hij het aan het slot zo samen dat het wel de HERE God moet zijn, de God van zijn heer Abraham, die hem op de weg van *emèth* (vers 48) heeft gevoerd: dwz God is een Naaste voor hem geweest, heeft zich trouw en waarachtig aan hem betoond. Maar: ziet de familie het ook zo? Willen zij, vraagt hij in vers 49, *chesèd en emèth* bewijzen aan Abraham en aan zijn zoon Izaak? Hebben zij die bijzondere liefde en trouw van God in Eliëzers lotgevallen herkend? Willen zij met hun leven een weerspiegeling zijn van Gods liefde en trouw? Mag God ook handelen in hun leven?

Lezen Genesis 24: 50-61

Terwijl dit gebeurt in het verre, verre Mesopotamië, en Eliëzer opnieuw op reis gaat, richt het verhaal de aandacht dan opeens op het thuisfront. En de aandacht richt zich daar niet zozeer op Abraham, maar op Izaak. Het is ook Izaak die zo meteen door Eliëzer zijn meester wordt genoemd. Het gewicht in het verhaal gaat naar Izaak.

Lezen Genesis 24: 62-66

Er is een ontroerende midrasj over deze woorden. De vraag wordt gesteld: waarom vindt de ontmoeting tussen Izaak en Rivka nu juist daar plaats, bij de bron Lachai-Roï? Wat beweegt Izaak sowieso om daarheen te gaan en daar korte tijd later zelfs te gaan wonen? Want dit is immers de bron waar Hagar uithulde nadat ze door Sara zo was vernederd dat ze de woestijn in vluchtte. Hier sprak de HERE God Hagar moed in, bij deze 'Bron Lachai-Roï', 'Bron van de Levende die mij ziet'.

En de midrasj geeft als antwoord dat Izaak daar niet zozeer tegen de avond naar buiten loopt om te treuren – zoals vaak wordt vertaald – maar voor reflectie; om te peinzen; of om te bidden zelfs: sommigen noemen dit de eerste aanwijzing in de Bijbel van het middaggebed. En waarover peinsde Izaak dan bij de Bron-van-de-Levende-die-mij-ziet? Over het onrecht dat had plaatsgevonden ten opzichte van Hagar. En hoe dat pijn had gedaan in het gezin, en ook verdriet had gedaan aan Abraham. Daarom allereerst, zegt de midrasj, was hij teruggegaan naar die Bron: om Hagar (met haar zoon) op te halen en terug te brengen naar zijn vader Abraham. De Joodse traditie stelt haar namelijk gelijk met Ketoera, de vrouw met wie Abraham in hoofdstuk 25:1 trouwt. Zo troostte Izaak allereerst zijn vader, voordat hijzelf een gezin zou stichten.

En de midrasj doet een oproep aan alle generaties om zó te reflecteren op het verleden; dat niet te idealiseren en je er ook niet door te laten verlammen; maar als de tijd er rijp voor is dingen te heroverwegen en te zien wat er hersteld kan worden; en dat ook te proberen.

Zo herstelde Izaak ook de relatie met zijn broer Ismael en konden ze in harmonie samen hun vader Abraham uiteindelijk begraven. Daarnaast is er Izaaks eigen verdriet om zijn moeder. Hij leefde kennelijk niet meer bij zijn vader, zegt de midrasj, leefde meer in het veld en in zijn eigen tent, rouwend om zijn moeder; gaat de tent van Sara ook niet in; die roept teveel herinneringen bij hem op. En zo, bij de Bron-van-de-Levende-die-mij-ziet, treft Rivka hem aan; inmiddels zorgvuldig verborgen achter haar sluier.

Dan verschijnt Eliëzer voor Izaak. En het is dan maar hoe je vertaalt. Je kunt vertalen, zoals meestal gebeurt: en hij vertelde alles wat hij gedaan had. Maar de Naardense blijft dicht bij het Hebreeuws. De knecht vertelt aan Izaak: *kal hadebariem esher asah*: de hele dabar, alle woorden/beloften, waarvan geldt: Hij heeft ze gedaan! En dan kan het dus ook een verwijzing naar God zelf zijn, van wie zo vaak in Genesis staat dat Hij zijn dabar gedaan heeft.

Dat lijkt me ook de enige reden voor Izaak om te weten: dit is ze! Met zorg door God zelf gekozen en tot hem gebracht, zegt de midrasj, 'om hem te troosten over het verlies van zijn moeder'. God doet zijn Woord gestand.

Maar zo ook opent zich de toekomst, worden de beloften gedaan aan Abraham 'ja en amen'. Er wordt verder gewerkt aan het verschijnen van het volk Israel in de wereldgeschiedenis, en ten diepste aan de redding van de wereld.

Heel bijzonder echter om te horen hoe daarbij een sleutelrol is weggelegd voor een goj, een heiden, wiens naam in het hele hoofdstuk niet eens klinkt, maar die in dit langste verhaal van de Torah met chesèd en emèth op zijn post was, en diende: de God van Abraham en Izaäk.

Dat liefde en trouw ook u nooit mogen verlaten....

Lezen Genesis 24: 67.

